

Változó partvonalak

Kelemen Éva

Cholnoky Jenő 1914-ben, A Balaton hullámai című tanulmánya¹ elején még ezt írta: „Egymás után gördülnek ki a hullámok a Balaton homokos partjára, csendes morajló zúgással. Minden hullám lódít egyet a homokszemeket, kitaszítja őket a part felé, s amikor zúgva tört össze habzó taraja, akkor visszahúzódni látszik a parttól a víz, s magával rántja ismét a homokszemeket. Örökös játék. Kísérjünk csak figyelemmel valami kagylóhéjat vagy nádtörmelékét...”

1914-ben az író még ezt láthatta, amikor a tópartot figyelte. Ma, ha megállunk a Balaton partján ugyanezeket a hullámokat láthatjuk, de a víz már a parti bazaltköveket és a Balaton betonteknőjét ostromolja.

Dolgozatom témája a Balaton partvonal változásai, összefüggésben azzal, hogy mikortól jelent meg az emberek számára a tó, mint turisztikai cél, illetve a helyieknek ebből adódó pénzbevételi lehetőségként. Mikor fogalmazódtak meg, és hogyan valósultak meg a Balaton rendezések. A dolgozat fő gondolatmenete a Balaton partjáról (szárazföld és víz találkozásáról) és az emberi beavatkozásokról, feltöltésekről, a part beépüléséről, körbebetonozásáról, és a jelenlegi visszamocsarasodás problémáiról szól.

A Balaton körül élő emberek a 18. századig sok tekintetben csak a rossz dolgok forrásaként tekintettek a tóra. A víz megnehezítette a közlekedést és a kereskedelmet, a berek és mocsarak területeket vettek el a földműveléstől. A Balaton szabályozásának szervezése az 1770-es években kezdődött, és az 1800-as évek elejére erre a célra társulatok is szerveződtek. A 19. század közepén merült fel először a Zala folyó torkolatától a Sióig húzódó berek lecsapolása. A Magyar országgyűlés 1827-ben határozatot fogadott el a Balaton lecsapolásáról, a rendezést Somogy és Zala vármegye törvényhatósága kezdeményezte. A tervet, amely 1834-re készült el Beszédes József készítette. A terv tartalmazta a Sió mocsaras medrének rendezését, a Sió-menti malmok lebontását és a Zala mederbővítését az egyenletes vízmennyiség biztosítására. A tervezet a Sió menti tulajdonosok érdekeivel ütközött, ezért heves ellenállást váltott ki. Az elkövetkező években csapadékszegény, száraz időszak köszöntött hazánkra, és az elkészült tervek végrehajtása, és a Balaton lecsapolása elhalasztódott.

A 19. század második feléig a tó körül a változó vízállásnak megfelelően nagy kiterjedésű mocsarak voltak. Az áradások jelentős károkat okoztak a part menti gazdaságokban. Az első szabályozás a Déli Vasút megépüléséhez kötődik. Az 1858-ban épített vasútvonalat – amely a Budapest-Fiume szakasz része volt - a tavaszi áradás többször alámosta. 1863. októberben

---

¹ A mindig szép Balaton (Válogatás Cholnoky Jenő írásaiból) Balatonfüred – Veszprém 2004

avatták fel a Sió csatornán épült zsilipet. A tóból vizet engedtek le, térfogatát majdnem a felére csökkentették, a tó körüli mocsarak ezáltal szárazzá váltak. Ezzel azonban még mindig nem sikerült állandósítani a Balaton partvonalát, 1886 és 1975 között Balatonboglár-Fonyódliget térségben évente 1,5 métert hódított el a tó.²

Itt tapasztalható először a Balaton és az emberek harca a területekért, és ez a folyamat napjainkig tart. A civilizáció hiába teszi rá kezét különböző területekre, a Balaton egyre több területet hódít meg. Ezzel a kérdéssel foglalkozó nézőpontok ott válnak ketté, hogy a tó elfoglalja, vagy visszafoglalja a területeket.

A turizmus a Balatonon az 1800-as évek végén jelent meg. 1889-ben fővárosi gazdag családok érkeztek a tóhoz pihenni. Az 1890-es években megkezdődött a parcellázás a villák számára. A Balaton ilyen irányú kihasználása két fontos dologhoz köthető. A tó mellett élők számára a régmúltra visszavezethető a szőlő fontossága. Az 1880-as években az Amerikából behozott filoxéra a kárpát-medencei szőlőállomány jelentős részét kipusztította, a szőlő és a bor adta jövedelem csökkent. Voltak, akik emiatt kivándoroltak, az itthon maradtaknak pedig új jövedelemforrás után kellett nézni. A balatoni emberek számára emellett más megélhetést a halászat biztosított. A lecsapolások következtében sok halfajta kipusztult (a sekély vizű berekbe rakták le ikráikat). Emellett a századfordulón a halászatot kivették az emberek kezéből, a Balaton kizárólagos halászata a Balatonhalászati Rt. kezében összpontosult, akik a halat Hamburgba és Bécsbe szállították. Több halászcsalád kivándorolt Amerikába, de az itthon maradtaknak más bevétel után kellett nézni. Az egyetlen bevételi forrás lehetőség az üdülővendég, a balatoni turizmus kiépítése maradt.

A 20. század első felében ennek megfelelően megkezdődött a Balaton partjának kimérése, területek feltöltése és nyaralótelepek építése. A I. világháborút követően felmerült a mederkostrás és a part menti töltések kialakításának szükségessége. A kor szakértői úgy látták, hogy a Balatonvidék gazdasági- és fürdőzési fejlődésének legnagyobb akadálya a tó partjának rendezetlensége, kiöntések, mocsarak, a Balaton partját a Sió-zsilippel nem lehet szabályozni³, hiszen nyaralótelepek, parti létesítmények továbbra is könnyen víz alá kerülnek. Így került sor több part menti terület feltöltésére. Az 1920-as évek elején a száraz, csapadékszegény időszak miatt a tó partvonala beljebb húzódott, aminek következtében a part menti tulajdonosok területeiket önkényesen megnövelték (értsd: feltöltötték) befelé, a tó

---

² Sass Jenő: a Balaton vízrajzi felmérése

³ Cholnoky Jenő kimutatta, hogy a Sió-csatornával és zsilippel nem lehet a tó vízállását úgy szabályozni, hogy ne legyenek árvizek és igen alacsony vízállások se legyenek lehetségesek. (Cholnoky Jenő: Utazásaim, élményeim, kalandjaim 1942)

irányába. (1922-ben úgy szabályozták a Zalát, hogy az árterület megszüntetésével művelhető földet nyerjen a Festetics család)

A II. világháború időszakára a Balaton áradásából közegészségügyi problémák is adódtak, sok volt az átmedvesedett villa, megteltek vízzel a pincék, emésztőgödrök, alagsorok. 1941-ben a balatoni árvízveszély a Parlament elé került. 1957-ben fogadták el a Balaton Regionális Tervet, amelyet 1963-ban hagytak jóvá. Ennek alapját egy tanulmány képezte, amely kimutatta, hogy amióta a Sió zsilippel szabályozzák a tó vizét, a partot mindig ugyanott támadja a hullámvész, így a somogyi partot is, amely lankás, és az uralkodó északi szél következtében a hullámvész állandóan támadja és alámosza a partot, a jég megrongálja a vasutat. Ekkor még nem létezett a Balaton mai betonpartja, és kevesebb volt a feltöltött terület, a tó széle a vasútvonalig ért. A homokos parton a víz a sinek alá mosódott, és ez télen megfagyott. Ennek megoldására alakították ki az 1950-es évek végére a mai betontámas, lábazatuknál – a víz felől - kőszórásos partvédőket, vagyis a Balaton betonteknőjét. Ez a mai betonsáv sokkal beljebb húzódik a Balaton régi természetes határánál. Hatalmas területeket töltöttek fel arra számítva, hogy a védőbeton és a feltöltések megóvják a partot a víztől és a jégtől. A korabeli sajtó közlése szerint⁴, mederkotrásból származó feltöltéssel 3km területet foglaltak vissza a Balatontól. (Látni fogjuk, hogy ennek az eredménye napjainkban tetőzik, amikor a tó foglalja vissza ezt a területet) A rendezést már ekkor bírálatok érték, miszerint betonteknővé teszik a tavat, valamint, hogy a tó nem fogja tudni kidobni uszadékát. (Úgy ahogy azt még Cholnoky Jenő 1914-ben figyelemmel kísérhette). A víz szélén felgyülemelő uszadék eltávolítására gépláncot képzeltek el, amelynek megvalósítására pályázatot írtak ki! Ez természetesen nem valósult meg.

1983-ban a 235,6 km hosszú partvonalból 104 km volt mesterséges partvédővel körbezárt, és 131, 6 km természetes partvonal. Ekkor a tó területének a partszabályozás miatti csökkenése alig érte el az 1%-ot. Ma a Balaton partvonala 195 km és természetes partszakasz csak ott található, ahol azt mesterségesen kialakították, vagyis visszalidősítették a partot. Ez történt Balatonlellén is, ahol mederkotrásból⁵ származó iszapot használtak fel a homokos part kialakítására.

Az ezredfordulótól a Balaton partjáról zajló viták középpontjába a terület- és telekrendezések, valamint a közvetlen partszakasz beépítésének kérdése került. 2000 nyarára, a nagyon alacsony vízállás miatt csökkent a tó vízfelülete, a déli parton több méterrel beljebb került a tó

---

⁴ „A mögöttes, sok helyen vizenyős területek feltöltésével, pedig lehetővé vált, hogy a tópartot kihasználva üdülőket, strandokat és sétányokat építsenek” Élet és Tudomány 1983. 32. sz.

⁵ Mederkotrásra a közvetlenül a parton épülő luxus apartmanokhoz tartozó jachtkikötő létesítése miatt volt szükség.

széle, ennek következtében a telektulajdonosok még tovább növelték területeiket. Egyre elkerülhetetlenebbé vált a Balaton part rendezése, a jog eszközével. 2000-ben a Balaton törvény⁶ több vitás kérdést is rendezett. Eszerint a tó jogi partvonalát nem a víz mostani széle, hanem az átlagos vízszint alapján korábban rögzített geodéziai adatok határozzák meg. Továbbá, hogy a tó jogi mederhatárától számított 30 méteres sávban építmény elhelyezése tilos. Már 1964-ben a Balatoni Intéző Bizottság is meghatározta a partvonalat és kimondta, hogy tilos a tó partjára bármit építeni, tehát magántelkeket sem lehet beépíteni a Balaton felé. A 40 évvel ezelőtti rendelkezésekhez hasonlóan, az 1980-as években újabb építészeti tilalmat rendeltek el, ennek oka csatornázási hiányosságok voltak, hiszen nem akarták, hogy a tó vize tovább szennyeződjön. Mindezek ellenére 1999-re körülbelül 250 illegális feltöltés valósult meg a Balaton partján. Az új telektulajdonosok a jogi partvonalat figyelmen kívül hagyva megvárták az őszi időszakot, és ekkor mérették ki telküket, és mivel ilyenkor alacsonyabb a vízállás, beljebb húzódik a tó partvonal, még közelebb kerülhettek telkükkel a vízhez. A Balaton törvény rendelkezése szerint, a Balaton közvetlen partján legalább 30 méteres közhasználatú parti sétányon nem engedélyezett az építkezés⁷. Ennek ellenére a Balaton körüli „területfoglalás” továbbra is a törvények kijátszása mellett zajlott. 2003-ra a tó természetes partszakaszának felét elveszítette, és napjainkig is mind újabb igények jelennek meg a partszakasz további elfoglalására. 2003 májusában jogilag is elkezdték felülvizsgálni a beépítésre szerzett jogosultságokat, átjátszásokat, a közvetlen part beépülésének törvényességét.

Ebben az időszakban újabb probléma jelent meg a Balaton déli partján. A tó betonteknőjét a fagy, a jég és a hullámozás megtörte, a betonsáv a tó mentén végig berpedezett, illetve összetört. A víz átszivárogott a betonpart mögé a szárazföldre. Arra a szárazföldre, amit a mederkostrásokból 50 év alatt feltöltéssel alakítottak ki. A Balaton visszahódítja területét, a part menti részek alulról, a föld alól vizesednek, mocsarasodnak el, tavasszal és nyáron vékony vízréteg képződik ezeken a területeken, télen mindebből következően jég borítja a tó 30 méteres parti sávját is. Így van ez ott, ahol ténylegesen nem építették be, meghagyták parknak vagy parti sétánynak a 2000-ben elfogadott, törvényben előírt 30 méteres sávot. Ahol azonban ezeken a területeken ingatlanokat építettek, ott ezek a telkek mocsarasodnak alulról. És kezdődnek a biztosítási perek... . Ez nagyon fontos probléma, és a befektetők és telektulajdonosok továbbra sem foglalkoznak vele. Továbbra is az figyelhető meg, hogy a

---

⁶ Törvény a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet Területrendezési Tervének elfogadásáról, és a Balatoni Területrendezési Szabályzat megállapításáról

⁷ „ minden településen a belterületi parthossz legalább 30%-t hozzáférhetővé kell tenni a köz számára

Balaton közvetlen partja körbeépül szállodákkal, üdülőingatlanokkal. Pedig úgy tűnik ezeket a telkeket semmi nem fogja megvédeni a víztől.

A Balaton partvonal szabályozását eddig nem sikerült megoldani. Próbálták helyi ügyként a szocializmus idején a tanácsok körébe utalni a problémát. Amikor kiderült, hogy ezt a kérdést ilyen szinten nem lehet kezelni, kormánybiztost neveztek ki, de bebizonyosodott, hogy ez sem jelent megoldást, ez után került a parlament elé a tó ügye, majd 2000-ben hatályba lépett a Balaton-törvény. Mindezenek ellenére nem tudtak a jogszabálynak érvényt szerezni, 2003-ban a tó beépítésével kapcsolatos kérdések, és a Balaton-törvény módosítása a Legfelsőbb Bíróság elé került. A kérdés azonban továbbra is megoldatlan.

Bár lecsapolták a tó környéki mocsarakat, kiépítették a Sió csatornát, mederkotrásokat végeztek, körbezárták a tavat, feltöltötték a part menti területeket – a Balatontól elvett területek alatt víz van, ezek a területek mindig állandó veszélynek vannak kitéve. Közegészségügyi problémák merülnek fel, az elmocsarasodott területeken szaporodnak a baktériumok, fertőző betegségek alakulnak ki. A mocsarokból rengeteg szúnyoglarva kel ki, a szúnyogok permetezését azonban a Balaton-törvény tiltja. Ezekkel a kérdésekkel azonban senki nem foglalkozik. Jelenleg a Balaton-törvény módosítása azért van a parlament előtt, mert a jogszabály „teljesen blokkolja a tóparti fejlesztéseket, hátráltatja a turizmust”. Azonban amíg az alapvető ökológia problémákra nem sikerül megoldást találni, addig ténylegesen nincs *mire ráépülnie* a balatoni vendéglátó-iparnak.

Felhasznált irodalom:

A mindig szép Balaton (Válogatás Cholnoky Jenő írásaiból)
Balatonfüred – Veszprém 2004

Boglárlelle
Boglárlelle Városi Tanács V. B., 1988

Hvg 200. május 10.
Balatoni területrendezési viták

Hvg 2004. május 3.
A Balaton alakváltozásai

Hvg 2006. november 4.
Balaton – törvény: Módosításra módosítás

Moldova György: A Balaton elrablása. Dunakanyar 2000, Budapest

Széles a Balaton vize...? *170 év a tó életéből, ahogy az újságok megírták*
Városi Könyvtár, Siófok 2003

www.balatoninfo.net

www.balatonhirek.hu